

NAGY GELLÉRT

Az uniós jog és a nemzeti alkotmányok viszonyának vitatott kérdései*

Contested Issues in the Relation between EU Law and National Constitutions

Abstract: It can be observed that while the EU is aiming for faster integration, national constitutional courts are reserving so-called identity clauses for nations, but the concept of these identity clauses and their binding force have yet to be clarified. It is important that the identity elements are concretely delimited as soon as possible so that the identity control, developed by national constitutional courts, can function effectively. At present, the CJEU and national constitutional courts agree on the protection of constitutional identity in such a way that there is no consensus on its content. In addition, a less controversial but more practical issue has arisen in the relationship between EU law and national constitutions, which concerns the reference to EU law as a benchmark. In the following, I will discuss this issue mainly from the perspective of the Romanian Constitutional Court's case-law.

Keywords: constitutional identity, national constitutional courts, the primacy of EU law, constitutional supremacy, case-law of the Court of Justice of the European Union

Összefoglaló: Az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyban megfigyelhető, hogy amíg az Unió a gyorsabb integrációt tartja szem előtt, addig a nemzeti alkotmánybíróságok fenntartanak a tagállamok számára úgynevezett identitási klauzulákat. Ugyanakkor ezen identitási klauzulák fogalmának tisztázása és kötőerejének meghatározása még várat magára. Annak érdekében, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok által kialakított identitástereszt alkalmazása eredményes legyen, fontos az identitási elemek minél előbbi konkrét behatárolása. Noha az alkotmányos identitás szükségessége kapcsán az alkotmánybíróságok és az Európai Unió Bírósága között egyetértés van, az identitás tartalmi elemei tekintetében még nem alakult ki konszenzus. Mindemellett az uniós jog és a nemzeti alkotmányok viszonyában felmerült egy, az előzőnél kevésbé vitatott, ám annál gyakorlatibb kérdés is, amely az uniós jog viszonyítási pontként szolgáló normaként történő hivatkozását érinti. A továbbiakban e problémát elsősorban a román Alkotmánybíróság gyakorlatának szemszögéből kívánom elemezni.

Kulcsszavak: alkotmányos identitás, nemzeti alkotmánybíróságok, uniós jog elsőbbsége, alkotmányok elsőbbsége, az Európai Unió Bíróságának gyakorlata

* Jelen tanulmány megírását a Balassi Bálint-ösztöndíjprogram, Klebelsberg Kuno tehetség-gondozó ösztöndíj 2022. évi programja támogatta.

1. Bevezetés

Poiaras Maduro portugál jogász, politikus szavaival élve az európai integráció nem pusztán a nemzeti alkotmányokat, hanem önmagában az alkotmányjogot állítja kihívások elé.¹ Az Európai Unió tekintetében az egyik legmeghatározóbb kérdésnek számít napjainkban az uniós jog–nemzeti alkotmányok egymás közötti kapcsolata.

A tagállamok csatlakozásának következtében a nemzeti alkotmányok már nem csak pusztán nacionális, belső jogi szerepet töltenek be, hanem az uniós jog nemzeti jogrendszerbe történő beépítése kereteinek megteremtésével hozzájárulnak az adott állam teljesebb integrációjához vagy annak esetleges lassításához. Tehát a nemzeti alkotmányok biztosítják az uniós jog–belső jogviszony tagállami alapját.²

Alapvetően, az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyban, két problémakör kapcsán merülnek fel olyan kérdések, amelyek részletesebb elemzésre szorulnak: az uniós jog elsőbbségének és a nemzeti alkotmányok elsőbbségének egymáshoz való viszonya, illetve az uniós jog viszonyítási pontként szolgáló normaként³ (a román szakirodalom a „*normă de referință*” szókapcsolatot alkalmazza) való hivatkozása alkotmánybírói eljárások keretében.

2. Az uniós jog és a nemzeti alkotmányok viszonyának kérdése

Az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszony tanulmányozását az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) az *Internationale Handelsgesellschaft*⁴ ügyként elhíresült döntésétől kell indítanunk. Az adott ügyben az EUB előzetes döntéshozatali eljárás keretében rendelkezett az uniós jog és a német Alaptörvény (alkotmány) viszonyáról, kimondva, hogy az uniós jog leronthatja az egyes államok alkotmányos rendelkezéseit. Tehát az uniós jog – önállóságából adódóan – elsőbbséget élvez a nemzeti joggal szemben, függetlenül annak jogforrási hierarchiában betöltött helyétől.⁵ Ennek fényében tehát az uniós jog elsőbbséget élvez a nemzeti alkotmányokkal szemben is.

1 MADURO Poiaras *apud*. VINCZE Attila, CHRONOWSKI Nóra: *Magyar alkotmányosság az európai integrációban*, HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2018, 17.

2 TRIBL Norbert: *A nemzeti alkotmányok funkcionális változásai*, Miskolci Jogi Szemle, 2019/1, 113–123, 114.

3 Az uniós jog viszonyítási pontként szolgáló normaként jelenik meg minden olyan esetben, amikor egy tagállami alkotmánybíró azért vizsgál alkotmányossági szempontból egy jogszabályt, mert az nem feleltethető meg az uniós jognak, és ebből kifolyólag sérti az adott állam alkotmányába foglalt, uniós jog elsőbbségéről nyilatkozó rendelkezést.

4 C-11/70. sz. ügy, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*.

5 FÁBIÁN Gyua, LÁZÁR Laura: *Dreptul Uniunii Europene. Selecție de jurisprudență relevantă*, I. köt., Universul Juridic, Bukarest, 2017, 90. (Az ügy részletes elemzése a kötet 84–92. oldalain olvasható.)

Ezzel szemben Románia Alkotmánybírósága – számos más európai állam alkotmánybíróságához hasonlóan – döntéseiben kifejtette,⁶ hogy az Alkotmány a nép akaratát fejezi ki, e tekintetben nem veszté kötelező erejéből a közte és egyes uniós rendelkezések közötti eltérés fennállásakor.⁷ Az állam, adott esetben Románia Európai Unióhoz való tartozása nem befolyásolhatja az alkotmány jogszabályi hierarchiában betöltött felsőbbiségét. Ezenfelül Románia Alkotmánybírósága esetgyakorlatában⁸ kiemeli, hogy bár a tagállamok, annak érdekében, hogy a közösségi célokat megfelelően lehessen elérni, bizonyos hatásköröket átruháznak az Unióra, e hatáskör-átruházás nem sértheti a nemzeti alkotmányos identitást.⁹ Ennek fényében az államok nem ruházzák át az alkotmányos identitásuk megőrzéséhez szükséges hatásköröket. Jól érzékelhető, hogy Románia Alkotmánybírósága, illetve az EUB gyakorlata jelentős különbségeket mutat az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszony tekintetében. Ezen eltérés azonban nem romániai sajátosság, az uniós jog–nemzeti alkotmányok vitában két, alapvetően jól elkülönülő nézőpont alakult ki: a tagállami alkotmány felsőbbiségének elve, amelynek alapelemeit az egyes tagállamok alkotmánybíróságainak gyakorlatában találhatjuk, illetve az „európai monista”¹⁰ elv, amelynek alapját az EUB által kimondottak adják.¹¹

3. A tagállami alkotmányok felsőbbiségének elve

A tagállami alkotmányok felsőbbiségének nézete mindenekelőtt abból indul ki, hogy az alapszerződések és a csatlakozási szerződések, tehát lényegében az elsődleges uniós jog – amelynek alapján az Unió elfogadhat a tagállamokra nézve kötelező erejű jogi aktusokat – minden tagállamban az alkotmányban előírt ratifikáción estek át. E ratifikációra nem lett volna lehetőség, ha az elsődleges uniós jog és az adott tagállam alkotmánya között ellentétek vagy összeférhetetlenség állt volna fenn. Lényegében az uniós jognak meg kell felelnie az alapító szerződéseknek, azonban az alapító szerződéseknek – annak érdekében, hogy hatályba lépjenek – meg kellett felelniük a tagállami

6 A legfrissebb és egyben legnagyobb közéleti visszhangot kiváltott döntés, amelyben Románia Alkotmánybírósága az adott kérdéskört vizsgálta, az illető testület 390/2021. döntése, amelyben az igazságügyben elkövetett bűncselekményeket vizsgáló ügyészséget (*Secția pentru Investigarea Infracțiunilor din Justiție*, SIIJ) érintő rendelkezésekkel szemben utólagos normakontroll keretében megfogalmazott kérdésekről döntött. A döntés a román *Hivatalos Közlöny (Monitorul Oficial)* 2021. 06. 22-i 612. számában jelent meg.

7 Ezen álláspontját Románia Alkotmánybírósága már a 2014/80. döntésében is kifejtette.

8 Románia Alkotmánybíróságának 2012/683. döntése.

9 A nemzeti alkotmányos identitás fogalmát a román Alkotmánybíróság a francia Alkotmánytanács gyakorlatából emelte át. Bővebben lásd: Adrian SEVERIN: *Raportul dintre Constituția României și legislația UE (Constituția României în dreptul UE și dreptul UE în Constituția României)*, Revista Dreptul, 2020/2, www.sintact.ro (letöltés ideje: 2021. 11. 20.).

10 VÁRNAY ERNŐ, PAPP MÓNIKA: *Az Európai Unió joga*, CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2010, 382–374. Az európai monista elv értelmében az Európai Unió joga egységes és nemzetek feletti jellegéből fakadóan élvez elsőbbséget a tagállamok belső jogszabályaival szemben.

11 *Uo.*

alkotmányoknak. Következésképpen az uniós jognak meg kell felelnie az egyes tagállamok alkotmányának.¹²

A nemzeti alkotmánybíróságok elsősorban azon esetekben lépnek fel az uniós joggal szemben, amikor fennáll annak a lehetősége, hogy az Unió az elfogadott aktusokkal túllépett hatáskörén (*ultra vires* kontroll).¹³ A tagállami alkotmánybírósági gyakorlat az elmúlt évtizedek során alapvetően három tesztet alakított ki az *ultra vires* elfogadott jogi aktusokkal szemben: az alapjogi tesztet (amelynek legismertebb kinyilvánítása a *Solange I* határozat, és amely a legkorábban alakult ki), a szuverenitástesztet, illetve az identitástesztet.¹⁴

E három teszt tekintetében, Jürgen Habermas német filozófus szerint, téves azon megállapítás, miszerint a nemzeti alkotmánybíróságok ellenőrizhetik „a nemzeti fel-ségjogok európai szintre való átruházásának határait”, ugyanakkor „az egyes tagállamok demokratikus és jogállami felépítése szempontjából konstitutív nemzeti alkotmányos elvek sérthetlenségét” viszont vizsgálhatják.¹⁵

Az elmúlt évek gyakorlata azt mutatja, hogy e három teszt közül az identitásteszt kerül túlsúlyba, a nemzeti alkotmánybíróságok elsősorban erre hivatkozva mondják ki egyes alkotmányos rendelkezések felsőbbségét az uniós joggal szemben.¹⁶

Az identitásteszt tekintetében a nemzeti alkotmányok felsőbbsege elv támogatói gyakran hivatkoznak az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 4. cikkének (2) bekezdésére.¹⁷ E rendelkezés fényében az uniós jognak tiszteletben kell tartania a tagállamok intézményi berendezkedését és kormányzati struktúráját.¹⁸ E 4. cikk (2) bekezdése tulajdonképpen az „elsőbbégi jog tételes jogi korlátjává vált”, hiszen ennek fényében az Unió jogi elsőbbségének elve „csak akkor érvényesülhet, ha az elsőbbégi elv érvényesítése nem ütközik az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésébe, azaz a nemzeti identitás korlátjába”.¹⁹ Kialakult olyan álláspont is, amely szerint a 4. cikk (2) bekezdésében foglaltak lényegében az Unió föderális jellegét korlátozzák.²⁰

Mind ez idáig a tagállamok a 4. cikk (2) bekezdésére a hivatalos nyelv védelmében,²¹ illetve a nemesi előjogok megszűnése²² kapcsán hivatkoztak sikeresen, az EUB

12 SEVERIN: *i. m.*

13 BLUTMAN László: *Szürkületi zóna: az Alaptörvény és az uniós jog viszonya*, Közjogi Szemle, 2017/1, 1–12, 2.

14 *Uo.*, 7–9.

15 JÜRGEN HABERMAS: *Esszé Európa alkotmányáról*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2012, 61.

16 BLUTMAN: *i. m.*, 9.

17 A rendelkezés alapján „az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének”.

18 KOEN LENAERTS: *Constituțiile naționale și dreptul Uniunii Europene – interacțiunile la intersecția pluralismului constituțional cu adeziunea la valori comune*, Revista Română de Drept European (Comunitar), 2019/2, www.sintact.ro (letöltés ideje: 2021. 11. 20.).

19 TRÓCSÁNYI László: *Az alkotmányozás dilemmái. Alkotmányos identitás és európai integráció*, HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2014, 78–79.

20 MARTONYI János: *Differenciáció vagy dezintegráció? Megújítva megőrizni*, Iustum Aequum Salutare, 2018/2, 7–20, 8.

21 C-391/09. sz. ügy, *Malgožata Runevič-Vardyn v. Vilniaus Miesto Savivaldybės Administracija*.

22 C-208/09. sz. ügy, *Ilonka Sayn-Wittgenstein v. Landeshauptmann von Wien*.

ezen esetekben megállapította, hogy a tagállamok nemzeti identitását tiszteletben kell tartani.

Az EUB gyakorlatával szemben számos európai állam alkotmánybírósága hangsúlyozta, hogy az uniós jog nem élvez elsőbbséget a tagállamok nemzeti alkotmányában foglalt rendelkezései tekintetében, hiszen az alkotmány a nemzet identitását és szuverenitását fejezi ki.²³

Ugyanakkor nem teljesen tisztázott, hogy mit értünk alkotmányos identitás alatt, illetve hogy mi a tartalmi különbség, ha van egyáltalán ilyen, az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésébe foglalt nemzeti identitás és a nemzeti alkotmánybíróságok által alkalmazott alkotmányos identitás között.

3.1. Az alkotmányos identitás intézménye

Az alkotmányos identitás számos probléma forrásaként merül fel, ugyanakkor önmagában az alkotmányos identitás is több szempontból kérdéses terület: egyrészt a fogalom meghatározása és behatárolása is nehézségeket vet fel, másrészt az alkotmányos identitás az uniós jogban betöltött szerepe és súlya is vitatott.²⁴

A szakirodalomban megfogalmazott egyes definíciók alapján az alkotmányos identitást „*az alkotmánynak azok a rendelkezései adják, amelyek olyan sajátosságokat mutatnak fel a globális alkotmányosság korszakában, amelyek alapján saját identitás [...] feltételezhető*”.²⁵

A fogalomhasználat tekintetében mindenekelőtt szükséges kiemelni, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok az *alkotmányos identitás* szókapcsolatot használják, míg az EUB a *nemzeti identitás* szóösszetétellel operál.²⁶ Történeti szempontból megállapíthatjuk, hogy a XIX. században – az írott alkotmányok hiányának is betudhatóan – a nemzeti identitás kérdése volt elsődleges, az alkotmányos identitás pusztán ennek hátterét adta, azonban a XX. században „*az alkotmányok jogi megközelítése fölébe emelkedett a nemzeti identitásnak*”.²⁷

A szakirodalom többségi véleménye alapján a nemzeti identitás és az alkotmányos identitás fogalmak az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyban egyazon értelemmel bírnak.²⁸ E vélemény elsősorban azon tényből indul ki, hogy az identitásklauzula megfogalmazása Lisszabon után jóval átláthatóbbá vált, hiszen az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésének szövege megállapítja, hogy a nemzeti identitás elválaszthatatlan része a tagállamok „*alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének*”.²⁹

E többségi véleménnyel szemben ugyanakkor számos kritika megfogalmazódott. Yves Bot francia főtanácsnok a *Melloni*-ügy³⁰ kapcsán kiadott véleményében kiemelte,

23 SEVERIN: *i. m.*

24 TRIBL: *i. m.*, 113.

25 DRINÓCZI Tímea: *A tagállami identitás*, MTA Law Working Papers, 2018/8, 4.

26 DRINÓCZI Tímea: *Constitutional Identity in Europe: The Identity of the Constitution. A Regional Approach*, German Law Journal, 2020, 105–130, 107.

27 VARGA Zs. András: *Az alkotmánybíróságok szerepe a nemzeti/alkotmányos önazonosság védelmében*, Iustum Aequum Salutare, 2018/2, 21–28, 21–22.

28 DRINÓCZI: *Constitutional Identity...*, *i. m.*, 107.

29 ORBÁN Endre: *Alkotmányos identitás az Európai Unióban*, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2020, 102.

30 C-399/11. sz. ügy, *Steffano Melloni v. Ministerio Fiscal*.

hogy a nemzeti identitás nem takar mást, mint egy tagállam alkotmányos és politikai berendezkedését.³¹ Ennek értelmében Bot különbséget tesz a nemzeti és az alkotmányos identitás fogalma között, hiszen véleménye szerint a nemzeti identitásnak része az alkotmányos identitás is.³²

Érdekesség, hogy a román Alkotmánybíróság összevonja a nemzeti identitás és az alkotmányos identitás fogalmait, így gyakorlatában³³ a *nemzeti alkotmányos identitás* („*identitate constituțională națională*”) szókapcsolattal él.

A fogalomhasználat tekintetében fontosnak tartom kiemelni, hogy az alkotmányos identitás – tartalmát tekintve – inkább politikai fogalom, amelyet jól bizonyít, hogy a tagállamokban az alkotmányos identitás kapcsán felmerülő viták elsősorban politikai töltetűek, nem pedig jogiak.³⁴

Meglátásom szerint, az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszony tekintetében elfogadható azon megállapítás – amelyet a szerzők többsége is megalapozottnak tart –, miszerint a nemzeti identitás és az alkotmányos identitás ugyanazon tartalmi elemek halmaza. Ugyanakkor, azáltal, hogy e kérdéskör tekintetében lényegében egyenlőség-jelent teszünk az EUSZ 4. cikk (2) bekezdésében kimondott nemzeti identitás és a nemzeti alkotmánybíróságok által használt alkotmányos identitás között, tulajdonképpen elismerjük, hogy az Unió tiszteletben tartja a tagállamok alkotmányos identitását.

A továbbiakban pusztán azon kérdésre kell választ találnunk, hogy milyen konkrét elemek tartoznak az alkotmányos identitás fogalmi körébe. Jelenleg oly mértékben eltérő és zavaros mind az egyes tagállami alkotmánybíróságok, mind az EUB gyakorlata az alkotmányos identitás elemeire vonatkozóan, hogy féltő annak látszata, hogy e fogalmat politikai jóhiszeműséget mellőzően alkalmazzák. Az alkotmányos identitás tartalmának eltérő értelmezése alapvetően a szupranacionális és a tagállami szervek eltérő funkcióiból adódik,³⁵ és lényegében ezen eltérések vezethetnek a fogalom visszaélészerű használatához. A visszaélészerű alkalmazás azonban újabb kötelezettségszegési eljárásokat indíthat be az egyes tagállamokkal szemben, és így tovább mélyítheti a kialakult konfliktust. Lényeges tehát megvizsgálni, hogy konkrétan melyek az alkotmányos identitás tartalmi elemeire vonatkozó egyes nézetek.

A már említett EUSZ 4. cikk (2) bekezdése vonatkozásában lényeges kiemelni az EUB azon megállapítását, amelynek értelmében az EUB hatáskörébe tartozik annak vizsgálata, hogy egy uniós jogi előírás sérti-e a megkereséssel élő tagállam nemzeti identitását. Ugyanakkor, az EUB meghatározása alapján a 4. cikk (2) bekezdésének nem célja és nem is hatása, hogy a tagállami alkotmánybíróságoknak lehetőségük nyíljon

31 A főtanácsnok véleményében ugyanakkor azt is kiemeli, hogy az alkotmányos identitás védelmét nem lehet egyoldalúan felhozni. Minden olyan esetben, amikor egy tagállam alkotmánybírósága megállapítja, hogy az uniós jog sérti az adott tagállam alkotmányos identitását, azt vagy semmisségi kereset, vagy előzetes döntéshozatali eljárásra irányuló végzés keretében kell az EUB elé terjeszteni. E gondolatmenet felfedezhető az EUB gyakorlatában is, amint azt a továbbiakban látni fogjuk. Bővebben: VINCZE, CHRONOWSKI: *i. m.*, 239.

32 BLUTMAN: *i. m.*, 8.

33 Pl.: Románia Alkotmánybíróságának 2021/390. döntése, Románia Alkotmánybíróságának 2014/80. döntése stb.

34 TRÓCSÁNYI: *i. m.*, 72.

35 DRINÓCZI: *A tagállami..., i. m.*, 3.

egy uniós jogi norma figyelmen kívül hagyására azon okból, hogy az adott norma sérti az érintett tagállam alkotmánybírósága által meghatározott alkotmányos identitást. Minden olyan esetben, amikor egy tagállami alkotmánybíróság a fentebb vázolt álláspontra jut, köteles felfüggeszteni eljárását, és előzetes döntéshozatali eljárás keretében az EUB-hez kell fordulnia az alkotmányos identitás esetleges sérelmének vizsgálata érdekében.³⁶

A gyakorlat ugyanakkor merőben mást mutat. A nemzeti alkotmánybíróságok számos esetben hivatkoznak az alkotmányos identitásra mint az uniós jog elsőbbségét korlátozó tényezőre, ezáltal kifejezve az európai integrációs folyamatok határainak kijelölése kapcsán felmerülő aggályait.³⁷

Noha az alkotmányos identitásnak az alkotmány konkrét szövegében, tartalmában vagy az alkotmányt alakító tényezőkben kell kifejeződnie,³⁸ mégis az egyes nemzeti alkotmánybíróságok eltérő módon határozzák meg az alkotmányos identitás konkrét tartalmát, így e fogalom elemei tagállamonként változnak. E tény tovább nehezíti egy egységes álláspont kialakítását.

Történetileg az alkotmányos identitás az alkotmánymódosításokkal szembeni védelemként jelentkezett, és végül az „*alkotmányellenes alkotmánymódosítások doktrínájának*” kidolgozásához vezetett.³⁹ Lényegében tehát az alkotmányos identitás egy állam azon alkotmányos alapja, amelyről nem hajlandó lemondani, még az esetleges társadalmi változások ellenére sem. E tan eredményeként jelentek meg az egyes nemzeti alkotmányokban az örökkévalósági klauzulák, amelyek olyan alkotmányba foglalt rendelkezéseket jelentenek, amelyeket alkotmánymódosítás során nem lehet megmásítani.

Ilyen örökkévalósági klauzulával találkozhatunk Románia Alkotmányának 152. cikkében, amelynek értelmében nem képezheti alkotmánymódosítás tárgyát a román állam nemzeti, független, egységes és oszthatatlan jellege, a köztársasági kormányforma, az államterület integritása, az igazságszolgáltatás függetlensége, a politikai pluralizmus és a hivatalos nyelv.

Ugyanakkor, amint azt már említettük, az alkotmányos identitás fogalma számos európai állam alkotmánybíróságának gyakorlatában, más-más tartalmi elemekkel jelent meg. Mindennek legfőbb oka, hogy az egyes államok más alkotmányos értékeket tekintenek megváltoztathatatlanoknak, és így módon más elemeket sorolnak az örökkévalósági klauzulák körébe.

Franciaországban az Alkotmánytanács első ízben a 2006-540 DC határozatában érintette az alkotmányos identitás fogalmát.⁴⁰ Az uniós jog közvetlen alkalmazását a francia Alkotmány 55. cikke biztosítja, amelynek értelmében a „*jóváhagyott nemzetközi szerződések*

36 Az EUB gyakorlatában ezen elvi tételek több esetben is megjelennek, például a C-430/21. számú ügyben hozott döntésében (69–71. pontok). A konkrét ügyben az EUB a román igazságügyben elkövetett bűncselekményeket vizsgáló ügyészség létrehozásáról szóló törvénnyel kapcsolatban felmerült kérdések tekintetében döntött.

37 TRÓCSÁNYI: *i. m.*, 73.

38 SAJÓ András, UÍTZ Renáta: *A szabadság alkotmánya. Bevezetés a jogi alkotmányosságba*, HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2019, 98.

39 ORBÁN: *i. m.*, 26.

40 *Uo.*, 43.

kihirdetésük után a törvénynél magasabb szintűek”.⁴¹ Az említett 2006-540 DC határozatban az Alkotmánytanács megállapította, hogy egy uniós irányelv átültetése nem ütközhet olyan rendelkezésbe, amely a francia állam alkotmányos identitását fejezi ki.⁴² Emellett határozatában az Alkotmánytanács azt is hangsúlyozta, hogy az alkotmányos identitásra vonatkozó rendelkezéseket sértő irányelvek is átültethetők, amennyiben az átültetés az alkotmányozó hozzájárulásával történik.⁴³ Végző soron tehát az alkotmányos identitásra vonatkozó rendelkezéseket sértő uniós jogi előírások is alkotmányossá tehetőek.⁴⁴

A francia Alkotmánytanács esetgyakorlatát alapul véve a francia szakirodalomban az alkotmányos identitás elemeiként a következő alapelveket jelölték meg: „szabadság, egyenlőség, testvériség, [...] a laicitás elvét, a szolidaritást, az ország oszthatatlanságát, a francia nyelv védelmét”.⁴⁵

Hasonló, ám jóval markánsabb a lengyel Alkotmánybíróság gyakorlata, amely kimondja, hogy az Unióhoz történő csatlakozással a Lengyel Köztársaság szuverenitása alá tartozó területeken nem történik változás az alkotmány jogszabályi hierarchián belüli felsőbbsege tekintetében.⁴⁶ Továbbá, a lengyel Alkotmánybíróság 2005. május 11-i K 18/04. számú döntésében kimondta, hogy az Alkotmány „minden esetben fenntartja fennsőbbiségét és elsőbbségét a lengyel alkotmányos rendszerben hatályban lévő normával szemben, amely alól az uniós jogi aktusok sem képeznek kivételt”.⁴⁷

Kiemelendő – a fentebb bemutatott tagállamok mellett – a Német Szövetségi Alkotmánybíróság adott kérdésben megfogalmazott jelentős esetgyakorlata. E gyakorlatból kitűnik, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság tulajdonképpen egy alkotmányos identitási tesztet dolgozott ki, amely lehetővé teszi, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság vizsgálja az alkotmány „érinthesetlen rendelkezéseinek” esetleges sérülését.⁴⁸

A lisszaboni döntésként elhíresült ügyben⁴⁹ a Szövetségi Alkotmánybíróság az érinthesetlen rendelkezések körébe sorolta a német Alkotmány (*Grundgesetz*) 79. cikkének (3) bekezdésébe⁵⁰ foglalt örökkévalósági klauzulákat, illetve további öt területet, amely az alkotmányos identitáshoz kapcsolódik: „a büntetőjogot, a katonai és polgári erők alkalmazásának monopóliumát, az államélet alapvető pénzügyi döntéseit, a szociális állam keretében biztosítható életkörülményekről szóló döntéseket, valamint a különös kulturális

41 *Uo.*, 44.

42 KÉRI Veronika, POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: *Az Alkotmánybíróság határozata az Alaptörvény E) cikkének értelmezéséről*, Jogesetek Magyarázata, 2017/1–2, 5–15, 6.

43 SOMSSICH Réka: *Az alkotmányos identitás a francia és a belga alkotmánybírósági gyakorlatban*, Alkotmánybírósági Szemle, 2018/2, 9–19, 11.

44 WALTER, Maja *apud.* SOMSSICH: *i. m.*, 11.

45 MAZEAUD, Pierre *apud.* TRÓCSÁNYI: *i. m.*, 74.

46 KÉRI, POZSÁR-SZENTMIKLÓSY: *i. m.*, 6.

47 *Uo.*

48 ORBÁN: *i. m.*, 52.

49 Az adott döntésről bővebben: BÁRD Petra: *A német Szövetségi Alkotmánybíróság a Lisszaboni Szerződésről*, Fundamentum, 2009/4, 148–151.

50 Lényeges megemlíteni, hogy a német Alkotmány 79. cikkének (3) bekezdése az örökkévalósági klauzulák körébe sorolja az ország tartományokra osztását, ezen tartományok szerepét a jogalkotásban, továbbá az Alkotmány 1. és 20. cikkébe foglaltakat (így közvetett módon például az emberi méltóságot, a jogegyenlőséget, a véleménynyilvánítás szabadságát, az oktatási rendszert, az állampolgárság intézményét).

fontosságú területek alakítását, mint a családjogot, vallási közösségeket, az iskolai és képzési rendszert”.⁵¹ E döntés alapján Damian Chalmers az alkotmányos identitás tartalmi elemeit a következő csoportokra osztotta: „*a) fiskális politika alapelemei, b) szociális állam kérdései, c) fontos kultúrpolitikai területek*”.⁵²

A nemzeti alkotmánybíróságokkal párhuzamosan az EUB is kialakította gyakorlatát a nemzeti identitás tartalmi elemeire vonatkozóan. E gyakorlatból kiemelhetjük a fentebb már hivatkozott *Runevič-Vardyn*-ügyet, amelynek keretében az EUB megállapította, hogy a hivatalos nyelv védelme szerves részét képezi a nemzeti identitásnak (bár ezen elvi tételt később az EUB az *Anton Las*,⁵³ valamint a *Bizottság v. Luxemburg*⁵⁴ ügyekben mérsékelte). Említésre méltó továbbá a *Bizottság v. Spanyolország*⁵⁵ ügy, amelyben az EUB a szövetségi, regionális és helyi szinten történő alkotmányos hatáskörmegosztás tekintetében határozta meg azon paramétereket, amelyek mentén e hatáskörmegosztás a nemzeti identitás részét képezi.⁵⁶ Ezenfelül Paolo Mengozzi főtanácsnok a *Tjebbes*-ügy⁵⁷ kapcsán megfogalmazott véleménye is jelentős mérőföldkőnek számít. Ebben a főtanácsnok hangsúlyozta, hogy az állampolgárság intézményével kapcsolatos szabályozások a tagállamok nemzeti identitásának részét képezik, hiszen „*a nemzeti identitásnak 'a nemzeti közösségek összetétele kétségtelenül alapvető eleme'*”.⁵⁸

Kijelenthető tehát, hogy a nemzeti alkotmányok felsőbbbsége elvnek napjainkban legjelentősebbé vált indoka az alkotmányos identitás védelme, amelyet az identitás teszt alkalmazásával kívánnak biztosítani az egyes nemzeti alkotmánybíróságok. Az intézmény tartalmára vonatkozóan azonban nincs egy általános, széles körben elfogadott konszenzus. Az alkotmányos identitás tartalmi elemeinek tisztázásával és ezáltal a meglévő akadályok elhárításával elérhető közelségbe kerülne az erősebb európai integráció.

3.2. A nemzeti alkotmányok felsőbbbségének szemantikai kérdése

Az alkotmányos identitás mellett a tagállamok alkotmánybíróságai számos esetben hivatkoztak bizonyos szemantikai érvekre is a nemzeti alkotmányok felsőbbbségének indoklásában. Például Románia Alkotmánybírósága gyakorlatában⁵⁹ kiemelte, hogy Románia Alkotmányának 148. cikke értelmében a nemzeti bíróságoknak az uniós jogot kell alkalmazniuk minden olyan esetben, amikor a nemzeti jogszabály azzal ellentétes rendelkezést tartalmaz, azonban a *belső jog* és a *belső jogi norma* kifejezések alatt csak a jogszabályi hierarchiában alkotmány alatt elhelyezkedő normák értendők. Ennek

51 ORBÁN: *i. m.*, 53.

52 CHALMERS, Damian *apud*. TRÓCSÁNYI: *i. m.*, 74.

53 C-202/11. sz. ügy, *Anton Las v. PSA Antwerp NV*.

54 C-51/08. sz. ügy, *Bizottság v. Luxemburg*.

55 C-151/12. sz. ügy, *Bizottság v. Spanyolország*.

56 DRINÓCZI Tímea: *Az alkotmányos identitásról. Mi lehet az értelme az alkotmányos identitás alkotmányjogi fogalmának?*, MTA Law Working Papers, 2016/15, 4–5.

57 C-221/17. sz. ügy, *M. G. Tjebbes, G. J. M. Koopman, E. Saleh Abady, L. Duboux v. Minister van Buitenlandse Zaken*.

58 GYENEY Laura: *Uniós polgárság a nemzeti jogrendszer kontextusában. Az EUB Delvigne és Tjebbes ítéleteinek elemzése*, *Iustum Aequum Salutare*, 2020/3, 5–27, 16.

59 Ezen álláspontját Románia Alkotmánybírósága már a 2003/148. döntésében kimondta, – jelentős módon – elkülönítve egymástól az alkotmányos rendelkezéseket és a törvényeket.

tükrében a 148. cikk rendelkezései nem biztosítanak az uniós jog számára elsőbbséget Románia Alkotmányával szemben.

Megfigyelhető továbbá, hogy amíg a nemzeti alkotmányok esetében *felsőbbségről* beszélünk, addig az uniós jog tekintetében az *elsőbbség* szóhasználat a bevett.⁶⁰

A szakirodalomban megfogalmazott nézet szerint a felsőbbség függőleges, míg az elsőbbség vízszintes síkon értendő.⁶¹ Ily módon ugyan az uniós jog elsőbbséggel bír a belső jog előírásaival szemben, ám rá nézve is érvényes a nemzeti alkotmányok felsőbbségének elve. Az Alkotmány tekintetében nem csupán a rendelkezéseinek, hanem a felsőbbségének tiszteletben tartása is kötelező. Ezzel szemben az uniós jog számára biztosított elsőbbség pusztán *relatív előny*, hiszen az csak elsőbbségéről szól, felsőbbségéről nem.⁶²

Hasonló álláspontra helyezkedett a spanyol Alkotmánybíróság, amikor kimondta, hogy az uniós jog elsőbbséget élvez abban az értelemben, hogy előírásai a belső joggal szemben előnyben részesülnek ugyanakkor, a spanyol Alkotmány – a csatlakozásból fakadóan – felsőbbséggel bír még az uniós joggal szemben is.⁶³ A spanyol Alkotmánybíróság értelmezésében az uniós jog elsőbbsége (*primacia*) nem érinti a spanyol Alkotmány felsőbbségét (*supremacia*), tehát „*abban a hipotetikus esetben, ha az uniós jog fejlődése a spanyol Alkotmánnyal nem lenne összeegyeztethető, a végső döntés joga a spanyol Alkotmánybíróságé marad*”.⁶⁴

Összességében, a tagállami alkotmányok felsőbbségének elve kapcsán kijelenthető, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok megpróbálják döntéseikkel relativizálni az uniós jog *Internationale Handelsgesellschaft* ügyben kimondott alkotmányokkal szembeni abszolút elsőbbségét.⁶⁵ Kezdetben az alapjogi, majd a szuverenitásteszt nyújtott megfelelő eszközt erre, mára azonban az identitásteszt vált a nemzeti alkotmánybíróságok hivatkozási alapjává.

4. Az európai jog elsőbbsége mint elv

Az uniós jog tagállamok alkotmányaival szembeni abszolút elsőbbségének alapját az EUB gyakorlata, elvei és érvelése adja (többek között az olyan nagy ívű, az elsőbbség kérdését tisztázó döntései, mint például az 1963. február 5-i *van Gend & Loos*, az 1964. július 15-i *Costa* vagy a már említett 1970. december 17-i *Internationale Handelsgesellschaft*

60 Románia Alkotmányának 1. cikk (5) bekezdése kiemeli, hogy az Alkotmánynak és felsőbbségének betartása kötelező, mi több, az Alkotmánybíróságról szóló 142. cikk keretében is az Alkotmány felsőbbsége kerül megfogalmazásra. Ezzel szemben az Alkotmány 148. cikkének (2) bekezdése értelmében a csatlakozás következményeként az Unió alapító szerződése, valamint a többi, kötelező jellegű uniós szabályozás elsőbbséget élvez az ellentétes belső jogszabályokkal szemben.

61 SEVERIN: *i. m.*

62 SEVERIN: *i. m.*

63 A spanyol Alkotmánybíróság 2004. május 18./58. határozata, *apud.* AUGUSTIN Fuerea: *Aplicarea dreptului Uniunii Europene potrivit prevederilor Constituției României și ale altor norme de drept intern*, Revista Dreptul, 2019/6, www.sintact.ro (letöltés ideje: 2021. 11. 20.).

64 VINCZE, CHRONOWSKI: *i. m.*, 240.

65 ORBÁN: *i. m.*, 41.

ítéletek). Az EUB ez irányú döntései azonban „csak levonják a következtetést azon körülményből, hogy az európai szerződések közvetlen jogi viszonyt létesítettek az Unió szervei és polgárai között, s ezzel megteremtettek egy autonóm, a tagállami jogtól független jogszintet”.⁶⁶

Az EUB egy 2021 végén kiadott közleményében, amellyel a román Alkotmánybíróság uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyban kialakított esetgyakorlatára reflektált, kifejtette, hogy az uniós jog értelmezése az EUB kizárólagos hatáskörébe tartozik, és így módon hatáskörébe tartozik megadni az uniós jog elsőbbségének terjedelmét is.⁶⁷ Következésképpen az uniós jog elsőbbségét az EUB gyakorlata tükrében kell értelmezni.

Ahogy az EUB az *Internationale Handelsgesellschaft* ügyben hozott döntésében kiemelte: amennyire az uniós jog egységes érvényesülése engedi, az uniós jog figyelemmel van a tagállamok alkotmányaira és azok tiszteletben tartására,⁶⁸ ugyanakkor az uniós jog előírásaival szemben még a tagállamok alkotmányba foglalt rendelkezései sem élveznek elsőbbséget.⁶⁹

Az uniós jog elsőbbségét vallók ugyanakkor kiemelik, hogy az uniós jog elsőbbségének elve nem vonja maga után az ellentétes nemzeti jogszabály érvénytelenségét, hiszen az továbbra is alkalmazandó marad az Unión kívüli harmadik országok viszonyában.⁷⁰ Így tehát az egyes nemzeti alkotmányok sem veszítenek érvényességükből, hanem pusztán a konkrét ügyben kell mellőzni alkalmazásukat.⁷¹

Megfigyelhető, hogy a tagállami alkotmánybíróságok és az EUB gyakorlata között egy hatásköri konfliktus alakult ki, amelynek következtében két egymásnak ellenfeszülő nézet áll fenn az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyra vonatkozóan. E konfliktus feloldása a jövő egyik kiemelkedő kérdése az európai integráció útján.

5. Aktuális problémák az EUB *Euro Box Promotion* és mások döntése fényében

Az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszony fentebb vázolt kérdései Romániában az elmúlt években számos politikai, társadalmi és jogi konfliktushoz vezettek. Az ellentétek, az aktuális tendenciákat figyelembe véve, előreláthatóan a közeljövőben sem fognak feloldódni, mi több, elmérgesedésük várható.

Az EUB 2021. december 21-én határozott öt előzetes döntéshozatali eljárásra irányuló kérelemről, amelyek a Legfelsőbb Semmitő- és Ítélezőszék, valamint a Bihar megyei törvényszék előtt tárgyalta ügyekben fogalmazódtak meg.⁷² Az előterjesztő nemzeti bíró-

66 HABERMAS: *i. m.*, 60.

67 Curtea de Justiție a Uniunii Europene. *Comunicat de presă nr. 230/21*, Luxemburg, 21 decembrie 2021.

68 VÁRNAY, PAPP: *i. m.*, 373.

69 FÁBIÁN Gyula: *Drept instituțional al Uniunii Europene*, Editura Hamangiu, Bukarest, 2018, 87.

70 OSZTOVITS András (szerk.): *EU-jog*, HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2012, 223.

71 FÁBIÁN: *i. m.*, 87.

72 C-357/19., C-379/19., C-547/19., C-811/19. és C-840/19. sz. egyesített ügyek, *Euro Box Promotion and others*.

ságok kiemelték, hogy a román Alkotmánybíróság döntései kötelező erejűek, emellett, ha a bírák nem tartják be e döntéseket, az – a hatályos törvények értelmében – fegyelmi vétségnek minősül.

E tekintetben a nemzeti bíróságok, számos egyéb kérdés mellett, előzetes döntéshozatal céljából a következőt fogalmazták meg: „*úgy kell-e értelmezni az uniós jog elsőbbségét, hogy az lehetővé teszi, hogy a nemzeti bíróság mellőzze az Alkotmánybíróság olyan határozatának az alkalmazását, amely határozatot az Alkotmánybíróság alkotmányossági jogvitával kapcsolatos ügyben hozott, és amely a nemzeti jog értelmében kötelező erejű?*”⁷³

Az EUB – esetgyakorlatát alapul véve – kimondta, hogy az uniós jog elsőbbségével ellentétes bármely olyan nemzeti szabályozás vagy gyakorlat, amelynek értelmében az alkotmánybíróságok döntései a nemzeti bíróságokra nézve kötelező erejűek, és a bírák kötelesek azt – fegyelmi vétség terhe mellett – hatáskörükben alkalmazni az uniós joggal szemben.

Az EUB ezen értelmezése figyelemre méltó és egyben nagyon megosztó törvény-módosítási folyamatot indított be. Az ügyészek és bírák jogállásáról szóló törvény-módosításáról szóló tervezet indoklásában Románia Kormánya hangsúlyozta, hogy az alkotmánybírósági döntések alkalmazásának mellőzését éppen az EUB döntése folytán kell kivezetni a fegyelmi vétségek köréből.⁷⁴ Ugyan a törvénytervezet egészét pozitívan véleményezte, az adott rendelkezés módosítása tekintetében mind a Magisztratúra Legfelsőbb Tanácsa,⁷⁵ mind a Törvényhozási Tanács⁷⁶ aggályainak adott hangot. A tervezettel elfogadott módosítás érzékenyen érinti a román társadalmat, és mint ilyen számos konfliktus forrása lehet az előttünk álló időszakban.

Romániában az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyt csak tovább terheli az alkotmánybírósági döntés–uniós jog között fennálló alkalmazási konfliktus, amelynek feloldására jelentős, ugyanakkor eredményességét tekintve még kérdéses próbálkozásokat tett a román jogalkotó.

6. Vizsgálható-e egy belső jogi norma alkotmányossága egy uniós jogi norma alapján?

Az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyban felmerül még egy, az előzőnél jóval gyakorlatiasabb kérdés: lehet-e uniós jogi normák alapján vizsgálni egy nemzeti jogszabály alkotmányosságát, vagyis szolgálhat-e az uniós jog viszonyítási pontként alkotmánybíráskodási eljárások keretében?

73 C-357-19 sz. ügy, *Euro Box Promotion and others*, 111. pont.

74 A törvénytervezet indoklása az alábbi linken érhető el: <https://www.senat.ro/legis/PDF/2022/22L612EM.PDF?fbclid=IwAR2Y-an375mAoXY8z3dQeAAZzOq13jppjHstDrAySC5Mj3zPfr5IXznoS1Gk> (letöltés ideje: 2022. 10. 17.).

75 A Magisztratúra Legfelsőbb Tanácsának 2022/115. számú határozata.

76 A Törvényhozási Tanács 2022. 08. 23/969. számú véleménye.

Románia Alkotmánya 148. cikk (2) bekezdésében kimondja, hogy a csatlakozás következtében az Európai Unió alapító szerződéseinek előírásai, valamint a többi kötelező erővel bíró uniós jogszabály elsőbbséget élvez az ellentétes belső jogi normákkal szemben, a csatlakozási aktus előírásainak tiszteletben tartásával. Mi több, ugyanezen cikk (4) bekezdése értelmében a Parlamentnek, Románia Elnökének, a Kormánynak és a bírói hatóságnak garantálnia kell a csatlakozási aktusból és a (2) bekezdés előírásából fakadó kötelezettségek teljesítését.

Ezen alkotmányos rendelkezés alapján felmerül a kérdés, hogy lehet-e egy belső jogszabály alkotmányosságát vizsgálni azon okból, hogy nem felel meg egy uniós rendelkezésnek, és ezáltal sérti az Alkotmány 148. cikkének (2) bekezdését?

A román Alkotmánybíróság e kérdés tekintetében letisztult gyakorlattal rendelkezik, amely értelmében az uniós jogra mint *köztes normára* (Románia Alkotmánybírósága a „*normă interpusă*”⁷⁷ szókapcsolattal él) viszonyítási pontként lehet hivatkozni alkotmányossági kifogás keretében.⁷⁸

A román Alkotmánybíróság értelmezésében, annak érdekében, hogy egy uniós normát az alkotmánybíráskodás során viszonyítási pontként szolgáló normaként alkalmazni lehessen, az uniós jogszabálynak a következő feltételeknek kell megfelelnie:

1. kellően tisztának, pontosnak és egyértelműnek, vagy az EUB által egyértelműsítettnek, illetve;
2. alkotmányos szempontból bizonyos mértékben relevánsnak kell lennie.

Míg az első feltétel értelmezése nem vet fel jelentős kérdéseket, a második vonatkozásában felmerül, hogy egy norma milyen esetben tekinthető alkotmányos szempontból relevánsnak? Az elmúlt évtizedben számos alkotmánybírói döntés érintette a relevancia kérdését (ugyanakkor ezen döntések nem az uniós jog kapcsán születtek). A román Alkotmánybíróság 2010/942. döntésében hangsúlyozta, hogy az adott ügyben a jogalkotó mulasztása nem bír alkotmányos relevanciával, hiszen a fizetést kiegészítő illetmények nem tartoznak egyetlen alapjog tartalmi körébe sem. *Per a contrario*, a viszonyítási pontként szolgáló norma tartalmának érintenie kell legalább egy alapjogot annak érdekében, hogy alkotmányos relevanciával bírjon.⁷⁹

Hasonló értelmezéssel találkozhatunk számos más európai tagállam alkotmánybírójának esetgyakorlatában. Például a cseh Alkotmánybíróság Pl. US 36/05 döntésében, amelyet 2007. január 16-án tett közzé, kimondta, hogy egy belső jogi norma–uniós irányelv viszonyra vonatkozó érvek abban az esetben támaszthatják

⁷⁷ A „*normă interpusă*” szókapcsolatot a román Alkotmánybíróság elsőként a 2011/668. döntésében használta, ám a fogalom az olasz Alkotmánybíróság gyakorlatából ered (*norme interposte*). A fogalomhasználatról bővebben lásd Mihaela MAZILU-BABEL: *Condițiile impuse pentru folosirea unei norme de drept al Uniunii Europene în cadrul controlului de constituționalitate*, Revista Dreptul, 2013/11, 181–191, 182.

⁷⁸ Az Alkotmánybíróság már számos döntést hozott az adott kérdés kapcsán, lásd pl. a román Alkotmánybíróság 2011/668. döntését vagy a román Alkotmánybíróság 2011/921. döntését. A román Alkotmánybíróság a 2014/157. döntésében például pont az EUMSZ 108. cikkének (3) bekezdése alapján vizsgálta egy belső jogi norma alkotmányosságát, annak az Alkotmány 148. cikkének (4) pontjával való összhangját. Az esetekről bővebben: Tudorel TOADER, Marieta SAFTA: *Contencios Constituțional*, Editura Hamangiu, Bukarest, 2020, 360–361.

⁷⁹ MAZILU-BABEL: *i. m.*, 187.

alá az alkotmányellenesség megállapítását, ha a viszonyítási pontként szolgáló uniós norma alapjogra vonatkozik.⁸⁰

A viszonyítási pontként szolgáló norma egyszerű alkotmányos relevanciája szükséges, de nem elégséges, hiszen az Alkotmánybíróság által megállapított feltételrendszer alapján a viszonyítási pontként szolgáló normának *bizonyos mértékben* kell alkotmányos relevanciával bírnia. A *bizonyos mérték* fogalmának – alkotmányos relevancia tekintetében történő – meghatározása nem mechanikus folyamat, esetről esetre változó, nem rendelkezik kötött tartalommal, és minden esetben figyelembe kell venni azon külső tényezőket, amelyek közvetett vagy közvetlen módon befolyásolják a vizsgált uniós norma alkotmányos relevanciáját.⁸¹

Ugyanakkor, amint azt a román Alkotmánybíróság a 2012/468. döntésében kimondta, a nemzeti bíróság előtt tárgyaló ügy (amelynek keretében az alkotmányossági kifogást megfogalmazták) tényállásának a viszonyítási pontként szolgáló norma által szabályozott tárgykörbe kell tartoznia, ellenkező esetben az alkotmányossági kifogás nem befogadható, még akkor sem, ha megfelel a fentiekben vázolt követelményeknek.⁸²

Románia Alkotmánybírósága esetgyakorlatának fényében tehát megállapíthatjuk, hogy van lehetőség egy uniós normára mint viszonyítási pontként szolgáló normára hivatkozni az alkotmánybíráskodás során, abban az esetben, ha a fent említett követelmények teljesülnek (ezek teljesülését minden megkeresés kapcsán az Alkotmánybíróság konkrétan vizsgálja).

7. Zárógondolatok

A fentebb vázolt kérdések megkerülhetetlenek az uniós jog–nemzeti alkotmányok viszonyban, ugyanakkor a jelenleg fennálló töréspontok nem zárják ki az ellentét konszenzusos nyugvópontra jutását. Mind az alkotmányos identitás fogalma körül fennálló problémák, mind az uniós jog viszonyítási pontként szolgáló normaként alkalmazása olyan kérdéskör, amely meghatározza napjaink közjogi gondolkodását. Mindazonáltal a fentebb vázolt kérdések folyamatos fejlődésben vannak, így megválaszolásukhoz elengedhetetlen a problémák mélyreható elemzése.

Az uniós jogot nem lehet pusztán adaptívan alkalmazni, hanem a tagállamok szerveinek, így a nemzeti alkotmánybíróságoknak is részt kell venniük annak alakításában, a róla szóló párbeszédben.⁸³ E párbeszéd a legkézenfekvőbb megoldás a bemutatni kívánt konfliktusok orvoslására.

80 A cseh Alkotmánybíróság Pl. US 36/05 döntése. Angol nyelven elérhető a www.uzoud.cz oldalon.

81 MAZILU-BABEL: *i. m.*, 189.

82 *Uo.*, 190.

83 SAJÓ András: *Miért nehéz tantárgy az együttműködő alkotmányosság?*, *Fundamentum*, 2004/3, 89–96, 89.

Irodalomjegyzék

1. BÁRD Petra: *A német Szövetségi Alkotmánybíróság a Lisszaboni Szerződésről*, Fundamentum, 2009/4, 148–151.
2. BLUTMAN László: *Szürkületi zóna: az Alaptörvény és az uniós jog viszonya*, Közjogi Szemle, 2017/1, 1–12.
3. DRINÓCZI Tímea: *A tagállami identitás*, MTA Law Working Papers, 2018/8.
4. DRINÓCZI Tímea: *Az alkotmányos identitásról. Mi lehet az értelme az alkotmányos identitás alkotmányjogi fogalmának?*, MTA Law Working Papers, 2016/15.
5. DRINÓCZI Tímea: *Constitutional Identity in Europe: The Identity of the Constitution. A Regional Approach*, German Law Journal, 2020, 105–130.
6. FÁBIÁN Gyula: *Drept instituțional al Uniunii Europene*, Editura Hamangiu, Bukarest, 2018.
7. FÁBIÁN Gyula, LÁZÁR Laura: *Dreptul Uniunii Europene. Selecție de jurisprudență relevantă*, I. köt., Universul Juridic, Bukarest, 2017.
8. Augustin FUEREA: *Aplicarea dreptului Uniunii Europene potrivit prevederilor Constituției României și ale altor norme de drept intern*, Revista Dreptul, 2019/6, www.sintact.ro (letöltés ideje: 2021. 11. 20.).
9. GYENEY Laura: *Uniós polgárság a nemzeti jogrendszer kontextusában. Az EUB Delvigne és Tjebbes ítéleteinek elemzése*, Iustum Aequum Salutare, 2020/3, 5–27.
10. Jürgen HABERMAS: *Esszé Európa alkotmányáról*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2012.
11. KÉRI Veronika, POZSÁR-SZENTMIKLÓS Y Zoltán: *Az Alkotmánybíróság határozata az Alaptörvény E) cikkének értelmezéséről*, Jogesetek Magyarázata, 2017/1–2, 5–15.
12. Koen LENAERTS: *Constituțiile naționale și dreptul Uniunii Europene – interacțiuni la intersecția pluralismului constituțional cu adeziunea la valori commune*, Revista Română de Drept European (Comunitar), 2019/2, www.sintact.ro (letöltés ideje: 2021. 11. 20.).
13. MARTONYI János: *Differenciáció vagy dezintegráció? Megújítva megőrizni*, Iustum Aequum Salutare, 2018/2, 7–20.
14. Mihaela MAZILU-BABEL: *Condițiile impuse pentru folosirea unei norme de drept al Uniunii Europene în cadrul controlului de constituționalitate*, Revista Dreptul, 2013/11, 181–191.
15. ORBÁN Endre: *Alkotmányos identitás az Európai Unióban*, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2020.
16. SAJÓ András: *Miért nehéz tantárgy az együttműködő alkotmányosság?*, Fundamentum, 2004/3, 89–96.
17. SAJÓ András, UÍTZ Renáta: *A szabadság alkotmánya. Bevezetés a jogi alkotmányosságba*, HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2019.
18. Adrian SEVERIN: *Raportul dintre Constituția României și legislația UE (Constituția României în dreptul UE și dreptul UE în Constituția României)*, Revista Dreptul, 2020/2, www.sintact.ro (letöltés ideje: 2021. 11. 20.).
19. SOMSSICH Réka: *Az alkotmányos identitás a francia és a belga alkotmánybírósági gyakorlatban*, Alkotmánybírósági Szemle, 2018/2, 9–19.
20. TRIBL Norbert: *A nemzeti alkotmányok funkcionális változásai*, Miskolci Jogi Szemle, 2019/1, 113–123.
21. TRÓCSÁNYI László: *Az alkotmányozás dilemmái. Alkotmányos identitás és európai integráció*, HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2014.

22. Tudorel TOADER, Marieta SAFTA: *Contencios Constituțional*, Editura Hamangiu, Bukarest, 2020.
23. VARGA Zs. András: *Az alkotmánybíróságok szerepe a nemzeti/alkotmányos önazonosság védelmében*, Iustum Aequum Salutare, 2018/2, 21–28
24. VÁRNAY Ernő, PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*, CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2010.
25. VINCZE Attila, CHRONOWSKI Nóra: *Magyar alkotmányosság az európai integrációban*, HVG-ORAC Könyvkiadó, Budapest, 2018.

Egyéb források

1. Curtea de Justiție a Uniunii Europene. *Comunicat de presă nr. 230/21*, Luxemburg, 21 decembrie 2021.